

Előszó

A Világgaazdasági Tanszék, Gál Péter és Magas István professzorok köszöntése*

A tudományok fejlesztőinek, terjesztőinek és alkalmazóinak munkássága rendszerint intézményekhez is kötődik. Ezen intézmények kereteket, lehetőségeket nyújthatnak számukra, háttérül, bázisul szolgálhatnak, és segíthetik kapcsolataik építését. E kapcsolatok szerepe is jelentős, néha meghatározó fontosságú lehet az intézmények életében, szellemi kapacitásának, lehetőségeinek és szolgáltatásainak bővítésében. Gál Péter és Magas István professzorok munkás életében a közgazdasági egyetem Világgaazdasági Tanszéke volt a keret és a bázisintézmény. A tanszék – mint az egyetem legregébbi és folyamatosan működő intézménye – a közelmúltban ünnepelhette volna munkája kezdeteinek hetvenedik évfordulóját. A sors iróniája, hogy tanszékünk – amely az egyetemen először kezdte kutatni és tanítani a globalizáció problematikáját és következményeit – épp a 21. század globális járványa miatt nem ünnepelhette meg méltó módon ezt az évfordulót.

Most, amikor két, nyugdíjba vonuló kollégánk munkásságát méltatjuk, úgy gondolom, hogy több okból is fontos a Világgaazdasági Tanszék múltjáról szólni, amely Gál Péter és Magas István munkásságának hosszú évtizedeken át szolgált tudományos háttéréül is (Gál Péter 1974-ben, Magas István 1975-ben, tehát szinte egy időben kerültek a tanszékre, Magas professzor négy éven át vezette is a tanszékét). Az egyetem hármask feladatából (oktatás, kutatás és társadalmi szerepvállalás) az is következett, hogy munkásságuk sokban hasonlított, miközben természetesen különböző „vágányokon” haladtak, ami a tanszék sokszínűségét is jellemezte. (Gál Péter például több éven át volt a Magyar Fejlesztési Bank vezető közgazdásza is.) Közös vonásuk mindenekelőtt az volt, hogy mindketten kiváló tanárrá és kutatóvá fejlődtek: előadásait és írásait – itthon és külföldön egyaránt – az elméletek

* A Közgaazdasági Szemle márciusi száma a Budapesti Corvinus Egyetem és jogelődjei legnagyobb múltú tanszékének, az 1950-ben létrejött és jelenleg is három aktív akadémikust a soraiban tudó Világgaazdasági Tanszéknek a tudományos munkájába kínál betekintést. E szám külön is köszönti a 2022 februárjában 70. életévüket betöltött, a „Közgáz” Világgaazdasági Tanszékéhez egyetemi oktatói és kutatói tevékenységükkel mindvégig szorosan kötődő *Gál Péter* és *Magas István* egyetemi tanárokat. Kollégáik ily módon kívánják köszönteni az ünnepelteteket.

és a reálfolyamatok tudományos elemzése, multidiszciplináris megközelítése és többoldalú, szintetizáló értékelése jellemezte. Magas István több magyar egyetemen tanított, köztük az International Business Schoolban és a CEU-n, de oktatott külföldön is: három amerikai egyetemen volt vendégtanár. Gál Péter elsősorban a bécsi közgazdaság-tudományi egyetemen tartott előadásokat, és számos magas szintű államközi konferenciának volt vezető előadója.

A tanszékek döntő szerepet játszottak az egyetemek hosszú történelmében, fenntarthatóságukban és fejlődésükben, miközben fontos önálló feladataik, sőt saját „arculatuk” is volt. Ezt az arculatot egyrészt a tanszékvezető adta/határozta meg, másrészt az általa vezetett közösség oktatói és tudományos (el)ismertsége. A tanszékvezető nemcsak tanított, irányított, fejlesztett, de igyekezett megvédeni is tanszékét, miközben a hallgatókat is ő képviselte. A jelenlegi Világgazdasági Tanszék történelmi elődje a Magyar Közgazdaságtudományi Egyetem Nemzetközi Gazdasági és Politikai Ismeretek Tanszéke volt, amelyet röviden Haász-tanszékként emlegettek. Sajnos az intézményeknek nincs memóriájuk, emléküket általában csak az archívumok, könyvtárak és azok a személyek őrzik, akiknek élete, munkássága ezen intézményekhez kötődött.

A Nemzetközi Gazdasági és Politikai Ismeretek Tanszék 1950-ben alakult meg az egyetem formálódásának, kiépítésének kezdeti szakaszában, követve az azonos nevű tantárgy bevezetését. Valószínű, hogy tanszékünk létrejöttében az adott időszakban uralkodó világhelyzet és szakmai igények is fontos szerepet játszottak. A jövő közgazdaszainak olyan országban, mint Magyarország, szüksége volt a nemzetközi viszonyok mélyebb ismeretére. A vasfüggöny kettévágta a világot, 1949-ben győzött a kínai forradalom, és megalakult a Kínai Népköztársaság, a koreai háború eseményei kapcsán először került közel a világ egy nukleáris világháborúhoz, felgyorsult a gyarmatbirodalmak felbomlásának folyamata. Magyarország a fordulat éve után új rendszert épített ki. Az ország nem volt tagja az Egyesült Nemzetek Szervezetének, gazdaságilag és politikailag is el volt vágva a világtól – és nem csupán annak nyugati részétől. E folyamatok miatt szorgalmazta a nemzetközi tájékoztatást Haász Árpád is, akit az új tantárgy kialakításával majd az új tanszék vezetésével bíztak meg.

Haász több mint egy évtizeden át vezette a tanszéket, döntő szerepe volt abban is, hogy lényegében sikeresen vészeltük át az indulást követő nehéz évtized különböző változásait, veszélyeit és megrázkódtatásait. Haász különbözött azoktól, akik abban az időben kezdtek tanítani az egyetemen: vidékről került Budapestre, joghallgatóként. Az első világháborút megelőző évtizedben csatlakozott a Galilei Körhöz, a baloldali fiatal értelmiségiek jelentős csoportjához, amely azt kereste, hogy Magyarország hogyan kerülhet át a „Balkánról” Nyugat-Európába. Haász Árpád az első világháború után Ausztriába emigrált, ahol újságíróként dolgozott. Onnan a fasizmus elől 1936 és 1938 között a Szovjetunióban talált menedéket. A háború kitörésekor már Párizsban kapcsolódott be a francia ellenállásba. Elfogták, a mauthauseni koncentrációs táborba került, ahol a foglyok illegális szervezkedésének egyik vezetője lett. Felszabadulása után gazdasági tanácsadóként és újságíróként kezdett dolgozni Ausztriában. Az új magyar rendszernek azonban szüksége volt külföldi tapasztalatokkal rendelkező szakemberekre, s 1948-ban Haászt is hazahívták. Ezt követően a Magyar

Kommunista Párt tagja lett, majd a Központi Vezetőség államgazdasági osztályának helyettes vezetőjévé nevezték ki. Röviddel ezután a Kereskedelmi és Szövetkezetügyi Minisztériumba került, ahonnan azonban politikai okokból elbocsátották. (A koncepciók perek és az általános gyanakvás hazai légkörében mint „nyugatos”, aki – ráadásul politikai fogolyként – a mauthauseni koncentrációs tábornak is túlélte, rendkívül gyanúsaként tartották.) Különböző huzavonák után kapott az új egyetemen oktatói és dokumentációs központi kutatói állást, s rábízták az új tantárgyat.

Én magam a nemzetközi gazdasági és politikai ismeretek tantárggyal és a tanszékkel közelebbről először negyedéves hallgatóként ismerkedtem meg az 1951–1952-es tanévben. A tárgy érdekes volt, és sok újat adott. Betekintést – vagy inkább kitekintést – ajánlott egy olyan világra, amelytől akkor el voltunk zárva. A program két részből állt: általános témákból (például a nemzetközi gazdaság és a világpolitika viszonya, a monopóliumok, a gyarmati rendszer szétesése, a nemzetközi munkásmozgalom, a szociáldemokrácia vagy a fegyverkezési verseny), valamint speciális országtémákból (például az Egyesült Államok és Anglia, illetve a brit birodalom hanyatlása, a kínai forradalom győzelme, a független India stb.). Haász Árpád bevezető előadására azért is jól emlékszem, mert egy fontos Goethe-vers szakaszával zárta a világpolitikai viszonyokról tartott előadását, amely jól jellemezte gondolkodásmódját, személetét és „arcát”:

„Élj okosan, élj, ne álmodj,
jó, ha ezt korán megérted,
íme, itt egy jótanács:
ing a nagy szerencse-mérleg,
nincsen nyugtonmaradás,
föl kell szállnod, vagy leszállnod,
nyerned kell és úrrá válnod,
vagy szolgálni, hogyha vesztesz,
döntened kell – győzz vagy reszkess,
üllő légy, vagy kalapács.”
J. W. Goethe: A Nagy-Kofta másik dala
(*Vas István* fordítása)

Ezt követte a zárómondat: maguknak is meg kell tanulniuk, hogyan kell üllőből kalapácsá válni. Ez a pár sor a 21. század mai feltételei mellett akár a tanszék mottója is lehetne.

A tanszéken dolgozó frissen végzett fiatalok mellett, illetve a nagy nyelvtudással és jelentős élettapasztalattal rendelkező munkatársakon túl rendszeresen hívtunk meg külső előadókat is, köztük olyanokat, akik emigrációból tértek haza, és – a tények ismertetésén túl – igen érdekes személyes beszámolókat tartottak a legkülönbözőbb országokról. E kollégák a nemzetközi viszonyok és a gyorsan változó nemzetközi helyzet központi jelentőségű folyamatait és lényeges kérdéseit is sokoldalúan, tudományos igényű megközelítésben elemezték. Az adott problémák, térségek vagy országok vizsgálatánál általában a történelmi háttér felvázolásából indultak ki, s ezt kapcsolták össze a „jelennel”. A történelmi megközelítés egyúttal megkönnyítette

fontosnak tartott trendek megvilágítását, s jelentősnek bizonyult az országtanulmányok összehasonlító megközelítése is.

Tanszékünk helyzete kezdettől fogva különleges volt, s a tantárgyak szerkezetét, témáit és megközelítésének módszereit tekintve is sok szempontból lényegében „idegennek” számított a korabeli felsőoktatásban és különösen az erősen ideológiai töltetű társadalomtudományok terén. 1963-ban változtatták meg az elnevezését Világgazdasági Tanszékre.

Tanszékünk történetével kapcsolatban gyakran tették fel a kérdést: vajon ez az átnevezés nem célozta-e a politikai és gazdasági folyamatok közötti nemzetközi összefüggések kezelésének és elemzésének háttérbe szorítását az oktató- és kutatómunkában? Valójában ez sem cél, sem pedig következmény nem volt. Az átnevezést mindenekelőtt a nemzetközi viszonyokban megindult változások indokolták. A hatvanas évek sajátos „aranykori” viszonyokat jelentettek a második világháborút követő világgazdasági fejlődésben – mind a liberalizálódás, mind a világkereskedelem, mind pedig a nemzetközi tőkeáramlások szemszögéből. A magyar gazdaságban egyre fontosabbá váltak a kelet-nyugati kapcsolatok, de ennél is jelentősebb volt az, hogy Magyarország egyre aktívabb szerepet tudott vállalni a gyarmati sorból felszabadult országok felemelkedésének elősegítésében. Ezért is kaptak az oktató- és kutatómunkában kiemelkedő szerepet az elmaradottság felszámolásának elméleti kérdései és gyakorlati feladatai.

Tanszékünk vált az itt tanuló külföldi hallgatók „hivatalos” egyetemi bázisává is, akik közül sokan – hazatérésüket követően – fontos szerepet játszottak az új államok fejlődésében. Ismereteink szerint két korábbi hallgatóból lett hazájában köztársasági elnök, sokan lettek miniszterek, gazdasági vezetők, diplomaták, üzletemberek vagy tudományos kutatók. Egyesek fontos részt vállaltak az apartheid rendszer elleni harcban Dél-Afrikában, illetve a palesztin mozgalmakban a Közel-Keleten. A tanszék oktatómunkájában – a hazai felsőoktatásban elsőként – szerepelt az akkor éppen kibontakozó új tudományos-technikai forradalom és az európai integráció folyamata is, beleértve például az összehasonlító elemzést a kelet-európai (KGST) és a nyugat-európai szervezet közötti kapcsolatok lehetőségeit.

A gyorsan változó nemzetközi és hazai viszonyok között rendszeresen és folyamatosan korszerűsítettük oktató- és kutatómunkánkat, amit az egyetem vezetése is segített és ösztönzött. Munkatársaink kutatási tevékenységét jelentős mértékben előremozdították nemzetközi kapcsolataink is, miközben nemcsak megőriztük, hanem jelentős mértékben fejlesztettük is intellektuális bázisunkat és szellemi tőkénket. Az intellektuális bázis a képességeket és a tudástömeget jelezte. Ennek értékesülése megjelent a hallgatóknak átadott tudásban, a tudományos publikációkban és a szélesebb értelemben vett társadalmi ismeretek terjesztésében is.

A kutatómunka jelentősége „túlnőtt” a tanszéki és az egyetemi kereteken is. Ezt tükrözte például a tanszék kutatásaira és kutatásszervező tevékenységére épült – Nyilas József által szerkesztett és sok bővített és átdolgozott kiadásban megjelent – háromkötetes, *Korunk világgazdasága* címet viselő közös munka, amely a világgazdaság fejlődésének általános kérdéseit, a fejlett országok gazdaságát és a fejlődő világot elemezte, betekintést nyújtva a szocialista országokkal kapcsolatos viszonyokba is. A három kötet tudományos és didaktikai korszerűsége, adatbázisának

szélessége, történelmi szemlélete, objektivitása és jövőorientációja miatt ma is kérésre készült mű. Munkatársaink az évtizedek során számos könyvet publikáltak, folyóiratokban megjelent tanulmányaik is jelentős tudományos értéket képviseltek. A tanszék szellemi tőkéje más területeken is hasznosult. Gál Péter kezdeményezésére és szerkesztésében egy új, kétnyelvű, magas szintű tudományos folyóiratot, a Fejlesztés és Finanszírozást indítottuk el. A folyóiratban megjelent közel 300 tanulmány lehetőséget adott munkatársaink és doktoranduszaink új tudományos eredményeinek publikálására is. Nagyszámú külföldi és hazai hivatkozás jelezte elismertségét. Sajnálatos, hogy a folyóiratot végül nem sikerült fenntartani.

Tanszékünk kezdeményezője volt a multidiszciplináris nemzetközi doktori képzés elindításának, amelyben a későbbiekben is meghatározó szerepet töltött be. Különösen népszerűnek bizonyult a szintén a tanszék által kezdeményezett és sok éven át jól működő – a közgazdász-továbbképzés keretében elindított – nemzetközi szak is. Ennek révén jelentősen bővült Magyarországon az olyan nemzetközi szakértők köre, akik mérnöki, jogi, orvosi, hadtudományi – és természetesen közgazdasági – diplomával rendelkeztek. Ezzel tanszékünk hozzájárult a világgazdasági ismeretek oktatásának terjesztéséhez, illetve kialakításához más hazai egyetemeken is.

E különszám bevezetőjének keretei nem adnak lehetőséget tanszékünk szerepének megvilágítására a világgazdaságtan elméleti problémáinak és reálfolyamatainak fejlődésében. Erről természetesen tanúskodnak munkatársaink itthon és külföldön, könyvekben és folyóiratokban megjelent tanulmányai. Kiemelném, hogy Gál Péter a banki struktúrák globális átalakulása tényezőinek és követelményeinek, az új technikai és információs forradalom globális és magyarországi következményeinek elemzésével, valamint a külfölditőke-befektetések és a transznacionális társaságok szerepének multidiszciplináris, elméleti, politikai, makro-, mezo- és mikroszintű megközelítésével járult hozzá tanszékünk kutatásaihoz és oktatómunkájához. Magas István munkásságából kiemelném a pénzügyi alkalmazkodás nemzetközi vonatkozásainak összehasonlító elemzését és azt a kutatási kérdést, hogy miképpen vonható meg a pénzügyi globalizáció általános, összevont mérlege a közgazdasági elméletben, és mik ennek a gyakorlati vonatkozásai a gazdaságok reálfolyamataiban, a pénz- és a tőkepiacokon, makro- és mikroszintű megközelítésben.

Az oktatómunka, a tudományos kutatás és kutatásszervezés összekapcsolásának fenntartása sohasem volt könnyű. Különösen akkor adódtak problémák, amikor ennek gyengülését a tudományos igények és a nagy világgazdasági átalakulások indokoltsága ellenére különböző szintről kiindult politikai vagy pénzügyi megfontolások eredményezték. Tanszékünk hetven éve alatt több ilyen vészelt át sikeresen. Az elmúlt évtizedekben a legjelentősebb átalakulás a bolognai folyamat keretében a kétszintű képzés bevezetése volt – ez tanszékünk feladatait és lehetőségeit is módosította. Ennél talán még jelentősebb következményei lesznek a 2020–2021-es oktatási, tudományos és szervezeti átalakításnak. A változásokat sajnos ritkán előzte meg az eredményeket, a hiányosságokat, a lehetőségeket és az új feladatokat elemző és az új követelményekkel és feltételekkel kapcsolatos lehetséges kockázatokra is kiterjedő indoklás.

A Budapesti Corvinus Egyetem legújabb szervezeti hálózatában a Világgazdasági Tanszék a Nemzetközi, Politikai és Regionális Tudományok Intézetében működik.

Munkatársai részt vesznek az egyetemi oktatás mindhárom szintjében. Az angol nyelven indított nemzetközi gazdaság és gazdálkodás mesterprogramja és specializációi (nemzetközi gazdasági elemző, nemzetközi vállalatgazdaság-tan és pénzügyek, valamint nemzetközi fejlesztés) kielégítik a munkapiaci és a szaktudományi igényeket is. Erre törekszik tanszékünk jövőorientált doktori programja is.

Tanszékünk jövője az új viszonyok között természetesen sok tényezőtől függ, de elsősorban az egyetem jövőjétől. Fontos tényező ebben az összefüggésben is a munkaerőpiaci keresleti és kínálati viszonyok alakulása, illetve ezek tükröződése az általunk ajánlott oktatási programokban. A nemzetközi és világgazdaságtan, a nemzetközi pénzügyek, a nemzetközi gazdaságpolitika, a nemzetközi politikai gazdaságtan, a fejlődés-gazdaságtan, az integráció gazdaságtana, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok és intézmények, a nemzetközi nagyvállalatok és bankrendszerek stb. területén kínálunk alap- és haladó szintű elméleti és alkalmazott ismereteket.

Tudományos, oktató- és szervezőmunkánkba új témaköröket kell bevonnunk, ilyenek például a globalizáció új szakasza, a globális szuperverseny, a technikai és információs forradalom és a digitálisan vezényelt fejlődés.

Tanszékünk az új feltételek között is kiemelkedő szellemi tőkével, sokszínű, változatos, korunk kihívásaira folyamatosan reflektáló oktatási és kutatási anyaggal rendelkezik. Munkánkban három akadémikus és két MTA-doktor vesz részt. Valamennyi oktatónk rendelkezik PhD-fokozattal, vagy jó úton halad annak megszerzése felé. Nyelvtudásuk, nemzetközi ismereteik és kapcsolati hálózatuk az egyetem versenyképességének is fontos elemei – éppúgy, mint a tanszékünkhöz kapcsolódó világgazdasági doktori program. Továbbra is keresettek az egyedülálló, kettős diplomát adó programjaink a világ több kiemelkedő felsőoktatási intézményével, így például a University College Londonnal, a Gröningeni Egyetemmel, a University of Adelaide-del és a University of Western Australiával.

Remélem, a Világgazdasági Tanszék mindezeket a képességeket, eredményeket a jövőben is hasznosítani fogja, továbbra is gazdagítva a hazai felsőoktatást, s bízom abban is, hogy mindennek Gál Péter és Magas István még sokáig részesei lesznek.

Simai Mihály